

LÓCZY LAJOSRÓL EMLÉKEZÜNK

Dr. Csiky Gábor

Ezévi november 4-én Társulatunk Alföldi Területi Szakosztálya, a MTESZ Csongrád megyei szervezetével közös rendezésben megkoszorúzta Lóczy Lajosnak a szegedi Nemzeti Panteonban levő szobrát, születésének 125. évfordulóján. Ez alkalmából mi is megemlékezünk róla.

Ezelőtt 125 esztendővel, 1849. november 4-én született Pozsonyban id. Lóczy Lajos, a magyar földtani tudományok legnagyobb egyénisége, a korszerű magyar földrajztudomány megteremtője, a Balaton tudományos feltárója, hazánk egyik legnagyobb, és világszerte is elismert felfedező-kutatója.

A zürichi műegyetemen tanult és 1874-ben szerzett mérnöki oklevelet. Hazatérve a Magyar Nemzeti Múzeumnak, Krenner József vezette ásvány- és őslénytárában lett segédőr, és mint paleontológus kezdte pályafutását.- 27 éves korában életének olyan szerencsés fordulatához érkezett, amely megalapozta későbbi világhírnevét. A Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója, Pulszky Ferencnek és Eduárd Suess világhírű bécsi geológus professzornak ajánlatára, résztvehetett 1877-80 között Széchenyi Béla, a legnagyobb magyar fia, nevezetes keletázsiai expedíciójában, melynek célja volt Kína és Tibet ismeretlen részeinek a felkutatása. Ez az utazás irányt szabott további működésének, életpályájának és nagyvonalu gondolkodását alapozta meg.

Az exotikus explorátor feladata mindig sokrétű és ennek a követelménynek Lóczy Lajos polihisztoros, széles érdeklődésű szemlélete, szárnyaló, de mindig fegyelmezett képzelete teljes mértékben megfelelt és kiteljesedett. A Széchenyi-expedíció tudományos eredményeit összefoglaló négykötetes hatalmas munka ("Gróf Széchenyi Béla keletázsiai utazásának [1877-1880] tudományos eredményei", megjelent 1890-ben) megalkotásában, ugyszintén sikerében is, Lóczy Lajosnak oroszán-része volt. Több nagyjelentőségű tudományos felismerésre jutott, kiegészítve ill. helyesbítve Przewalszkij és Richthofen világhírű felfedezéseit. Így a lösz keletkezésének és elterjedésének a kérdését tisztázta, a Gobi sivatag keletkezésének helyes magyarázatát adta, a belső-ázsiai felföld keleti részén emelkedő hegláncok összefonódását és a hátsó-indiai hegységrendszert ő ismertette. Végül valóságos tudományos bravurnak mondható az, hogy megállapította a Transhimalája létezését, anélkül, hogy ottjárt volna, és amit ő elméletileg felfedezett, azt 20 év múlva Sven Hodin tapasztalatilag igazolta. Művét Európa nagy nemzeteinek tudományos világa a legnagyobb elismeréssel fogadta. Richthofen Ferdinánd, a berlini egyetem földrajz tanára, Kína akkori legkiválóbb ismerője, munkáját a geológiai monográfiák remekművének minősítette. Angol, francia, német, orosz és japán szakfolyóiratok véleménye szerint Lóczy kutató-

sai alapvető megállapításokkal járultak hozzá Belső-Ázsia és Nyugat-Kína földrajzi és földtani megismeréséhez. Az ismeretlen fiatal geológusból egyszerre nagy felfedező-utazó és tudós lett. Az elismerés látható jelei voltak később a Francia Tudományos Akadémia Csihacsev-díja (1900) és kiváltképpen a londoni Royal Geographical Society tiszteleti tagsága (1911).

Hazatérte után életének további folyását teljes egészében a hazai föld tudományos kutatásának szentelte, szem előtt tartva azt az expedíción szerzett nagy felismerést, hogy a könyvből szerzett tudás mellett, milyen nagy jelentőségű a tájak kialakulásának és belső szerkezetének a megismerése, és főleg a minél szélesebb körű személyes tapasztalat, megfigyelés és a hivatottakkal folytatott személyes eszmecsere.

1886-ban a budapesti Műegyetemre nevezték ki tanárrá, a "technikai geológia" tanítására, tehát ő volt a műszaki földtan első tanítója. Majd 1889-ben, Hunfalvy János utódként a Tudományegyetem földrajzi tanszékének a vezetője lett. Talán furcsán hangzik, de mint geográfus professzor, valójában geológus maradt és lett a földtörténeti fejlődés törvényszerűségein alapuló oknyomozó földrajz hazai megteremtője. Új szellemű, földtani alapon nyugvó természeti földrajzot tanított, - "működése alatt a földrajz tartalma megváltozott", jellemezte a változást, a fejlődést kiváló tanítványa Cholnoky Jenő. Tanítványai nem annyira előadásain, hanem inkább megbeszéléseken és híres tanulmányi kirándulásain, a terepen ismerték meg hatalmas tárgyi tudását, átfogó új gondolatait. Hazánk geológus és geográfus tanárjelöltjei soha olyan nagy külföldi utazásokat nem tettek, mint Lóczy 20 éves tanárkodása idején, melyeknek költségeit Semsey Andor, a hazai geotudományok legnagyobb mecénása fedezte. Nemcsak nagy tudós, nagy nevelő-tanító egyéniség is volt. "Megtanított bennünket a dolgok mélyére látni és logikusan okoskodni. Felejthetetlenek voltak az ő hazai és külföldi tanulmányi kirándulásai, amikor a nagy tudós igazi jó atyja volt a gondjaira bízott egyetemi ifjúságnak", mondta róla egyik tanítványa.

Kiváló tanítványok nőttek fel mellette, akiknek viszont nagyobb része geológussá vált az ő hatása alatt. Nevezebb tanítványai: Cholnoky Jenő, Teleki Pál, Prinz Gyula, Réthly Antal geográfusok, Böckh Hugó, Vitális István, Nopcsa Ferenc, Schréter Zoltán, Vadász Elemér, Vendl Aladár, Jugovics Lajos geológusok, akik századunkban a földrajzi és földtani tudomány művelésében és fejlesztésében vezető szerepet játszottak. Tudós-tanári működését fényes elismerés érte 1906-ban, amikor a világhírű Richthofen Ferdinánd halála után a berlini egyetem tanári kara Lóczyt kérte fel utóduul, aki a meghívást elhárította azzal az indoklással, hogy hazáját kívánja továbbra is szolgálni.

Élete másik nagy műve, munkásságának fénypontja, melyre életéből több mint két évtizedet szentelt, a Balaton-monográfia. Ez, "A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei" címen kiadott hatalmas munka, egy sikeres vállalkozás

eredményeként a magyar tudományos élet egyik legnagyobb alkotása lett. Ennek az egyedülálló és 32 kötetre terjedő munkának a megszervezését és végrehajtását Lóczy Lajos végezte 60 különböző szakember bevonásával. Ezzel felfedezte a Balatont a tudomány számára és fellelőjének alapjait is lerakta.

Sokoldalúságát bizonyítja az, hogy a kőolaj- és földgáz kutatás terén is maradandót alkotott. Az ő nevéhez fűződik az Erdélyi-medence mélyfurásokkal való feltárásának a megkezdése 1908-ban, mely munkát eredetileg kálisó kutatás céljából indult és egy hatalmas földgázelfordulás felfedezésére vezetett. Lóczy Lajos, Papp Károllyal együtt tüzte ki a nagysármási (1. sz.) és a kissármási (2. sz.) furást, melyek közül az utóbbi tárta fel az Erdélyi-medence földgázát. 1909-ben, miután a Földtani Intézet igazgatójává kinevezték, megvált a kutatások földtani irányításától, amit Böckh Hugó folytatott.

Életének és munkaerejének hátralevő részét az Állami Földtani Intézet fellelőjére fordította és a hazai föld megismerésében és ismertetésében munkásságának ez az utolsó évtizede volt a leggyümölcsözőbb. Tisztában volt azal, hogy tudományos kutatás nélkül nincs fejlődés, annak háttérbe szorulását az ország mind kulturális, mind gazdasági téren megsínyli. Hirdette, hogy a földtani kutatás a nemzet gazdagodásának egyik alapja, hogy geológiai ismeretek nélkül csak a "jó szerencsére" számíthat a nyersanyagot kutató szakember, már pedig a hasznosítható természeti anyagokat fel kell kutatni, ezt kívánja az ország és népe érdeke. "Alföldünk mélységeit felkutatnunk nemcsak tudományos szempontból, hanem gazdasági tekintetéből is elengedhetetlen kötelességünk", írta 1916-ban. A Földtani Intézet általa megadott nagyvonalú tudományos programjának a megvalósítása megindult, de az eredmények kibontakozására már nem volt elegendő az az egy évtized, melynek munkamenetét az első világháború is erősen befolyásolta.

Az 1916. évi szerbiai, utolsó földtani felvételén szerzett megismerés tette teljessé Lóczynak a magyar föld kialakulására és felépítésére vonatkozó elgondolását, melyet "Magyarország földtani szerkezete" c. művében foglalt össze 1918-ban. Ő rajzolta meg hazánk területe fejlődéstörténeti és nagyszerkezeti kialakulásának első és általánosan elfogadott vázlatát. Ebben elutasítva Uhlignak a Magyar-medencére is vonatkoztatott takaró elmélete tulzásait, az ország területének uralkodóan törésszerű szerkezetét vallotta. A Mojsisovics-féle "Keleti szárazulat" gondolatát felelevenítve megadja és meghonosítja a földtani szakirodalomban, a "Magyar masszívum" a későbbi Prinz-féle "Tisia tömb" alapvető fogalmát. Ugyanakkor Lóczy Lajos világviszonylatban az első volt, aki a Himalájában 20-25 km-es áttoldásokat mutatott ki 1878-ban és jelzett is földtani szelvényeiben, ami abban az időben teljesen új dolog volt. Tehát a takaróelmélet uttörője volt, mert az alpi geológusok (Heim, Haug, Argand, Termier, Lugeon) csak

1903-ban a bécsi nemzetközi geológiai kongresszuson hozták nyilvánosságra új, takaró-elméletüket az Alpok áttolódásos, takaróredős szerkezetéről.

A széles látókörű és sokoldalú, személyes tapasztalatokon nyugvó szemlélet jellemezte Lóczy Lajos egész munkásságát és emelte ki őt korabeli hazai szaktársai sorából. Az álmodozó, kicsinyes magánérdekek és érvényesülések korában a lendületes, haladó szellemű, szervező tudós volt. Nagy tudományos tekintélye mellett ezért követte és rajongott érte a fiatal kutatók csapata. Kevés tudósunk van, akit a külföld is elismert, ezek közé tartozik Lóczy Lajos.

Ha életművét végigtekintjük, előttünk áll az a tanulság, hogy lehet valaki tehetség, látókör, szervező-vezető-képesség és munkabírási tekintetében valamely nagyszabású tudományos feladat elvégzésére bármennyire is elhívatott, egy emberélet messzelátó tervek teljes megoldására többnyire túl rövid; ezt csak egymás után következő nemzedékek egyetértő munkaközössége valósíthatja meg. Lóczy Lajosnak ebben a tekintetben még életében kifejezett óhaja nem válhatott valóra. El kell következnie azonban annak az időnek, amely nagyszabású tudományos elgondolásait, ha bizonyos módosításokkal is, de programba veszi és meg is valósítja, mert gyakorlati földtani kérdések megoldásának alapja nem lehet más, mint a minél szélesebb körű és minél alaposabb, de egységes tudományos megismerés azon az úton, amelyen az ő vezetésével annak idején elindult.

"Ne többé idegen tájakok bűbajos ujdonságainak fölfedezéseire - hanem hazám földjének tanulmányozására és leírására szolgáljanak e tapasztalatok." Ezekkel a szavakkal zárta le 1889. aug. 1-én Széchenyi Béla keletázsiai expedíciójának geológiai eredményeit magába foglaló munkáját és e szavaknak a szellemében tett fogadalmát hiven megtartotta: élete és működése mindvégig a hazai tudományok szolgálatában telt el. Pedig ezzel az egyetlen utazásával, amellyel befejezni volt kénytelen felfedező-kutatói tevékenységét, - holott egyéniségénél, rátermettségénél fogva alkalmas volt erre - bebizonyította, hogy Richthofen, Przewalszki, valamint Sven Hedin és Stein Aurél egyenrangú társa lehessen. Magyar vonatkozásban tehát Lóczy Lajos kétségkívül mai napig legelső tudományos explorátorunk s ezáltal a magyar kultúra képviselőjében több mint az a rang, melyet hazai kutatásaival általában elért. A felfedező-utazások legkiválóbb képviselőinek egyike ő a világnagyságok sorában, de ez az utókornak késői felismerése, mert akkor ezt a kulturpolitika vezetői és irányítói nem ismerték fel; fel sem tudták fogni explorátori munkásságának rájuk nézve nagy jelentőségét, nemzetközi vonatkozásaiban.

Voltak, akik vitatták Lóczy Lajos geológus-geográfus kettősségének mivoltát, annak előnyét s hátrányát mindkét tudományágra nézve. Meglehet, - tény viszont az, hogy ő volt mindkét hazai geotudomány első világszínvonalra emelője,

sőt mondhatjuk, mai szemmel nézve, a napjainkban kifejlődő, a geotudományokat szintetizáló-integráló geonómia korai előfutára is.

Lóczy Lajosról emlékeztünk, példamutató emberi nagyságáról, tudományos jelentőségéről, aki talán mindenkinél többet tett a magyar föld megismerése, a magyar geológia és geográfia tudománya fejlesztése érdekében. Nagy tudását a maga céljaira fel nem használta s bár mint világot járt szakembernek számos alkalma nyílt volna anyagi javainak gyarapítására, nem "futott a pénz után", hanem azzal a nyugodt lelkiismerettel hunyhatta le örökre szemét, hogy kiváló szellemének minden kincsét hazája javára fordította. Méltó arra, hogy eszményképe legyen korunk felnövekvő geológus nemzedékének.

